

Hautzinger Gyula
A Magyar Honvédség negyedszázada:
egy haderő, menetben (1989–2014)

Bevezető

A korábban a szovjet befolyási övezethez tartozó, kelet-közép-európai régió országa, Magyarország haderejében a változások jelei már évekkel az 1989/1990-es, az egész térségben földindulásszerűen bekövetkezett politikai-gazdasági összeomlás előtt jelentkeztek. Ezek – a körülményeket figyelembe véve – értelemszerűen csak kis mértékben lehettek jelentősek, de mindenesetre a megdöbbenés erejével hathattak, amikor a rendszer történetében utolsó 1985-ös katonai díszszemlén az addig ilyenkor megszokott internacionalista jelképek mellett – ünnepélyes külsőségek között – először megjelentek Magyarország több mint ezeréves történelmének zászlai.

Ennél lényegesebb fordulat kezdődött, szintén az 1980-as évek közepén, a magyar haderő szovjet típusú (hadsereg-hadosztály-ezred) szervezésétől eltérő, jóval kevesebb

harcászati vezetési elemet igénylő hadtest-dandár átalakítás. Ez értelemszerűen együtt járt az ország gazdasági helyzetének romlása miatt is bizonyos létszám-megtakarítással, bizonyos haditechnikai eszközök rendszerből történő kivonásával és ún. hosszú tárolásra történő konzerválásával. A tényleges rendszerváltás az ezredforduló utolsó évtizedének kezdetén érte a magyar haderőt, amikor még mindig százötvenezer volt a rendszeresített békelétszáma és ennek körülbelül a duplája hadilétszáma.

Az 1989/1990-es gyökeres politikai változások – amelyeket katonatisztként személyesen is átéltem – nem érték sokkoló hatással a haderő gerincét adó tiszti-tiszthelyettesi állományt. A változásokat folyamatosan az ország lakosságával együtt megélő állománynak a köztársaság 1989. október 23-án történt kikiáltásáig volt ideje eldönteni, hogy eldöntse, hogy legyen-e új esküjét kizárólagosan a haza megvédésére, vagy távozzon a fegyveres erők kötelékéből. Adatok bizonyítják, hogy csak egészen elenyésző számban voltak azok, akik megtagadták az új eskü letételét. Ez egyértelműen arra mutat, hogy a kommunista rendszer az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után, majd a rendszer szorításának némi enyhülése idején, már a „gulyáskommunizmus” évtizedeiben felnőtt, az 1990-es évekre a haderőt vezető tábornoki, tiszti-tiszthelyettesi állomány – az ún. beat-nemzedék alkalmas maradt az új, demokratikus rendszer katonai feladatainak megoldására.

Természetesen így is sokan eltávoztak a haderőből. Elsősorban a felső katonai vezetésből, a szovjet mintát követő különben is egyre túlkorosabbá váló vezetők. A rendszerváltó politikai erők által is támogatott, alapvetően nyugdíjazással együtt járó távozás lehetőséget adott az addig visszatartott korosztályok dinamikusabb megjelenésére is. Az akkor éppen ötven éves Lőrincz Kálmán vezérezredes került a haderő élére, aki „a Magyar Honvédség menetben van!” találó kijelentéssel jellemezte a haderő állapotát. Mára az baj, hogy ez a menetelés hosszúra sikerült, és a ma is tart.

Ezt a különös, ellentmondásoktól sem mentes, folyamatos változásokat tartalmazó túl hosszú időszakot próbálom – több nézőpontból is vizsgálódva – elemezni. (Műfaját tekintve abból a szempontból bizonyára sajátos ez az elemzés, hogy minden igyekezetem ellenére nyilvánvalóan befolyásoltak a személyes emlékek is.)

Gyökeres változások a rendszerváltozás után

A kommunista típusú rendszer bukása után már semmi sem volt olyan, mint régen. Ha az összeomlást globális összefüggésben nézzük: megszűnt egy nemcsak Európát, de a világ békéjét is fenyegető több évtizedes szembenállás, a hidegháború állapota. Ez a hatalmas eredmény elsősorban az Egyesült Államok által vezetett Nyugat történelmi érdeme – mondjuk ki: vértelen győzelme. Ne felejtsük el azonban, hogy partnernek bizonyult Mihail Gorbacsovval az élen a keleti blokk vezetése is, amikor, ha kénytelen-kelletlen is, de beismerte, hogy nincs tovább. Megbukott a szovjet típusú a társadalmi-gazdasági rendszer és vele együtt a katonai szövetsége, az ún. Varsói Szerződés is.

Nyilvánvalóvá vált, hogy a jövőben Magyarországon sincs szükség a korábbi, magas számokon tartott hadseregre. Különösen nincs szükség az „ideiglenesen itt tartózkodó”

– értsd – megszálló szovjet csapatokra. Céllá vált, hogy „kisebb, de korszerűbb, hatékonyabb” fegyveres erővel rendelkezünk. Azonban, hogy azt hogyan valósítsuk meg, ez vált a lényegi kérdéssé. És sajnos maradt a mai napig is kérdésként. Ha az okokat keressük – még ha nyilván sok hibás lépés is történt az elmúlt majdnem negyedszázadban – ne felejtsük el azt a dinamikus változást sem, amely az egyre globalizálódó világunkban folyamatosan, beleértve a hadviselés változásait, a mai napjainkig végbemegy, és ami sokszor nehezen kiszámítható hatással van hazánk és térségünk biztonságára.

A haderő folyamatos működését biztosító állandó állományt a bevezetőben már említettem. A rendszerváltozás után legtöbbször azért maradtunk, mert hittünk egy új, már a deklarálásából is eredően is a haza védelmére alakított haderőben. Ami a haza védelmét illeti legbelül addig sem volt bennünk kétség. Az 1960-as évektől érezhetően, a robbanásszerűen fejlődő média hatására kitáruló világ még a vasfüggöny mögött is éreztette hatását. Már nehezen lehetett bemagyarázni az embereknek, hogy a sajnálatos történelmi okok miatt szétszakadt világ problémáit csak az erőszak nyelvén lehet megoldani. A kommunista ideológia jelen volt ugyan a teljes katona állomány körében, de a nyilvánvaló létező, rendszerbeli, állandósult ellentmondásokat nehezen voltak képesek átmenetinek magyarázni a haderőn belül is működő „komiszárok”, akik a rendszerváltozás első pillanatában eltűntek az állomány köréből.

A szovjet gyámkodás eltűntével és a magyar javaslatra hamarosan felszámolásra került ún. Varsói Szerződés megszűnésével, a szovjet megszálló erők kivonulásával az ország védelmének megszervezése teljesen nemzeti keretekben maradt. A rendszerváltozás utáni első katonai doktrína, nemhiába kapta a több évtized után először demokratikusan megválasztott Antall-kormány honvédelmi miniszterétől, Für Lajostól származtathatóan, a „körkörös védelem” jelzőt. Pedig ez a később sokszor méltatlanul is bírált elv pontosan kifejezte azt a helyzetet, amelybe szinte egyik pillanatról a másikra kerültünk.

Az ellenségkép eltűnése, szomszédjaink helyzete

Nyugati szomszédunktól, az 1955-ben semlegessé vált Ausztriától nyilván valóan nem várhattunk támadást. (Korábban hamis indokokat keresve sokszor rajzoltuk térképeinkre rajta keresztül a nyugati támadási irányt.) Északi irányban Csehszlovákia felbomlásával ugyancsak változott a helyzet. A hazánknál felerészről kisebb új állam, Szlovákia semmiképpen sem jelenthetett valós katonai fenyegetést. És immár húszesztendő fennállása alatt nem is törekedett ilyesmire. Harmadik, észak-keleti szomszédunk szintén egy új állam, Ukrajna lett, a Szovjetunió szétesése (1991) után. Ezt a tényt Magyarország is üdvözlötte. Az első között ismerte el a hazánknál mind területileg, mind lélekszámában többszörösen nagyobb új országot. Katonapolitikailag is jelentős változás következett be: szinte „pufferként” egy új állam került hazánk és a továbbra is globális tényező, Oroszország közé. Ukrajnával államiságának első pillanatától kezdve folyamatosan rendezettek voltak a kapcsolataink. Sajátos volt a kapcsolatunk a keleti szomszédunkkal, Romániával. Az új államszerződés alapján tulajdonképpen ezzel az országgal is rendezett a viszonyunk. (A nyugati közösség,

amelybe igyekeztünk beilleszkedni, minden velünk kapcsolatos további lépést megelőzően elvárta, hogy szomszédjainkkal kölcsönösen rendezzük és új alapszerződésekkel erősítsük meg jövőbeni állapotunkat.) Ugyanakkor, mint az elmúlt két évtizedben is láttuk, a Romániában élő, még mindig két millió körüli magyar kisebbség miatt újabb és újabb kezelhető politikai konfliktusok keletkeztek, és ezen a területen a jövőben sem várható, hogy sima út vezet az áttörő javuláshoz. Déli szomszédjainkkal, az 1990-es években lezajlott, a Jugoszlávia felbomlásával járó balkáni háborúk után a kapcsolatunk eltérő. Horvátországgal – köszönve az Antall-kormány történelmi felismerésének, a Jugoszláviától való teljes elszakadásra törekvő ország számára nehéz pillanataiban nyújtott segítségnek – új alapokra került korábbi majd ezeréves szoros kapcsolatunk. Szlovénia új államként jelenhetett meg dél-nyugati szomszédunkként. Mint korábban is a legfejlettebb jugoszláviai tagköztársaság, kapcsolataink az állam megalakulásától kezdve rendezettek. Ehhez hozzájárulhat az a tény is, hogy Ausztriához hasonlóan e szomszédunknál a legkevesebb a magát magyar származásúnak valló lakosság, így az etnikai problémák is elenyészőek. Maradt Szerbia. A korábban a jugoszláv államban gyakorta minden társult közösséget elveszített, de egyedülként a hajdani Magyarország szerves képező Vajdaságot megtartó ország ma szintén az európai integráció felé törekszik. Hosszú út áll még előtte, bizakodjunk, hogy sikerül a hagyományosan benne élő szerb nacionalizmuson a jövőben felülemelkednie.

Megkezdődött a haderő átalakítása, egyben drasztikus leépítése

Már utaltam a megváltozott viszonyok közötti, az új helyzethez igazodó doktrína megjelenésére. Nézzük meg, hogy a politikai döntések hatására, hogyan alakult a magyar honvédség helyzete! Miután semmilyen komoly külső fenyegetés nem fenyegette Magyarországot, a demokratikus választások után, 1990 kora nyarán megalakult kormány első évében megkezdődött a haderő csökkentése. Ennek több oka is volt. Először is a már említett, a korábbi világrendszerben a két katonai tömb farkasszemét-nézésének, az évtizedeken keresztül súlykolt „ellenséggé” az eltűnése. Nem volt többé szükség nagy katonai erők permanens fegyverben tartására. Másrészt, a nyugati közösségnek kimondatlan elvárása volt, hogy a korábban a volt szovjet befolyás alatt álló térség veszítse el nemcsak nyugati irányba, hanem egymással szemben is a stratégiai támadóképeségét. Egy harmadik, racionális szempont is jelentkezett, miszerint értelmetlennek látszott, a nyugati fegyverzeti arzenálhoz viszonyított alapvetően volt szovjet harci technika nagy tömegű, az ország gazdaságára folyamatos, jelentős anyagi terheket róó „vasak” további rendszerben tartása. A nyugati haditechnika fölényét mi sem bizonyította jobban, mint az 1991-es első Öböl-háború és az azt követő nyugati vezetéssel folytatott háborúk (Irak, Afganisztán), amikor minimális saját veszteség mellett hatalmas ellenséges erők semmisültek meg szinte napok alatt. Tehát elkezdődött a magyar haderő radikális csökkentése.

Fegyvernemek szűntek meg, vagy létszámukban, fegyverzetükben jelentéktelenednek el. Az egymást követő, sokszor változó ideológiai töltésű kormányok – mint kiderült – a négyéves választási ciklusra szóló időről-időre meghirdetett haderő-átalakítási

kísérletei egyet biztosan eredményeztek: mára, a valamikori tényleges békelétszámú százezer fős haderőből, kevesebb, mint harmincezer védi a hazát. Volt olyan helyzet, hogy az éppen aktuális kormányzati koncepció következtében úgy változtatták az egyes alakulatok helyőrségeit, és helyezgették át az állományt nagyobb földrajzi távolságra, hogy többször is, gyakran is, a katonacsaládok tömegei keltek útra. Ismeretem szerint volt olyan alakulat, amely rövid időn belül, „körbe gyalogolta” az országot. Hagyományos „katona helyőrségeket” számoltak fel (Szombathely, Eger, Miskolc, Pécs), laktanyákat zártak be, sokszor úgy, hogy – az előző kormány elgondolása alapján – felújított, korszerűsített bázisokra sem voltak tekintettel. Csak százmilliókban-milliárdokban mérhető az az összeg, amelyet így, az amúgy is mindig megszorított honvédségi költségvetésből meggondolatlanul elpazaroltak. Ami legalább ilyen fájdalmas: egy idő után, drasztikusan csökkent a hivatásos állomány. A magyar viszonyok közepette a kellő szociális körülmények (lakhatás, feleségek munkához jutása, gyerekek iskoláztatása) szűkös megléte vagy hiánya következtében az állandó áthelyeztetések megbosszulták magukat. Nem létező politikai indokok nélkül is önként távozott az értékes, hosszú ideje becsületesen szolgáló állomány jelentős része. Gyanítható, hogy talán ez is egyik soha ki nem mondott célja lehetett, különösen a rendszerváltozás utáni kezdeti időben, a haderő leszerelésének. Érdekes része a haderő csökkentésének, hogy a személyi állomány mellett, a haditechnikánkat minden különösebb nemzetközi kényszerítés nélkül, folyamatosan az érvényben lévő nemzetközi megállapodások (CFE) alá csökkentettük.

Út a NATO-ba

Az egymást követő, különböző politikai színezetű és minőségű honvédelmi vezetés, a haderő állandó csökkentése mellett, egyben egységes volt: a NATO-ba történő bekerülés célkitűzés elérésében. Ez a történelmi aktus 1999 márciusában végre bekövetkezett. (Akkor, s ezt személyes szerencsémnek tekintem, az Egyesült Államokban, a norfolki, akkori SACLANT-nél szolgáltam.) Hosszú volt a NATO-ba vezető út. Először, érdekes módon, egy szocialista politikus, a később 1994 és 1998 között miniszterelnök, Horn Gyula vetette fel az észak-atlanti szövetséghez való csatlakozás gondolatát. Az első tényleges lépésekre az Antall-kormány idején került sor. Elsőként a volt szovjet térségből a kormány külügyminisztere, Jeszenszky Géza hivatalos látogatást tett a brüsszeli NATO-központban. Ezt követően felgyorsultak az események. A Nyugathoz való mielőbbi csatlakozásunk vágyát demonstratív, katonai missziókkal is támogattuk. Az évtizedek óta példátlan első külföldi magyar katonai szerepvállalásra az 1991-es Öböl-háború során került sor, amikor egy fiatal, kitűnő szakmai és vezetői képességekkel rendelkező orvos-ezredes, Svéd László vezetésével több, mint harminc fős orvos-csoport vett részt sikeresen a műveletben. A következő jelentős lépés, már a NATO által kimondottan a csatlakozni vágyók részére meghirdetett, a felkészítést segítő program, a Partnerség a Békéért (Partnership for Peace) keretében, a balkáni háborúk idején műszaki kontingens (műszaki zászlóalj) horvátországi bázissal (Okucani), de Bosznia-Hercegovina-i feladatvégzésre történt kiküldésével történt. A kontingens több éves munkája során hatalmas munkát végzett a háború sújtotta térségben. Talán legimpozánsabb munkájuk, a világörökség részét képező, barbárul és

teljesen értelmetlenül lerombolt boszniai Mostar híd újjáépítésében végzett tevékenységük volt. Közben diplomáciai és katonai téren is megkezdődött a felkészülés. A brüsszeli NATO központban missziót létesíthettünk, és az európai főparancsnokságon, Mons-ban is megkezdte munkáját katonáink egy csoportja. Jövendő szövetségeseink minden lehetőséget biztosítottak számunkra. Tisztek soha sem látott számban tanulhattak angolul. A legalkalmasabbak eljuthattak a NATO-országok legmagasabb szintű tanintézetébe, közvetlenül elsajátítva a csatlakozáshoz legszükségesebb ismereteket. Itthon, egy fiatal az USA szárazföldi hadseregének vezérkari akadémiáját frissen elvégzett tábornok, Végh Ferenc vezetésével NATO integrációs munkacsoport alakult, amely szorgalmas munkával igyekezett átvenni minden, a csatlakozáshoz nélkülözhetetlen információt. Legjelentősebb munkájuk a magyar vezérkar nyugati mintára történő átalakítása volt, amelynek életbelépése már Végh tábornok vezérkari főnöki kinevezése után történt. Az ezredforduló előtti utolsó évtized, különösen annak második fele hatalmas munkával telt el. Talán ez az időszak volt a Nyugathoz való csatlakozásunk legmarkánsabb: a bizonyítási-vágy időszaka.

A NATO-csatlakozás társadalmi támogatására, más NATO-országokhoz hasonlóan már 1992-ben megalakult a mára, húsz év után sajnálatosan teljesen eljelentéktelenedett Magyar Atlanti Tanács, amelybe a társadalmi elit politikai hovatartozástól függetlenül igyekezett bekerülni. A tetőpontra 1997 novemberében, az az évi madridi NATO-csúcson, a szervezetbe történt meghívásunk után rendezett népszavazáson értünk, amikor a szavazáson résztvevők döntő többsége, nyolcvanöt százaléka, a csatlakozásra szavazott.

Magyar–amerikai kapcsolatok, az amerikai segítség

Szükséges beszélnünk, a felkészülés időszakában nyugati partnereinktől elsősorban az Amerikai Egyesült Államoktól kapott segítségről. A szabadságszerető, progresszív magyarság az Egyesült Államok az USA megalakulásától kezdve mindig is szoros kapcsolatban állt. Gondoljunk csak az amerikai függetlenségi háború magyar hőisére, az amerikai könnyűlovasság megalapításának egyik alapító atyjára, Kováts Mihály ezredesre, aki Charlestonnál adta életét az amerikai nép függetlenségéért. De aki belelapoz a washingtoni Vietnami Falnál több helyütt elhelyezett, az elesett hősök neveit tartalmazó emlékkönyvbe, nyissa fel a könyvet a Magyarországon gyakori Szabó vagy Kovács neveknél. Nem egy Amerikába emigrált, majd az amerikai harcokban elesett magyar fiatal nevét fogja megtalálni. De az Egyesült Államok is mindig pozitívan viszonyult a szabadság után vágyó magyarokhoz. A magyar függetlenségért folyó szabadságharc (1848–1849) bukása után diadalmenet volt a szabadságharc vezetőjének, Magyarország menekülésre kényszerült kormányzójának, Kossuth Lajosnak az 1851–1852-es amerikai látogatása.

Az Egyesült Államok a kommunizmus 1990-es bukása után is az első volt, aki szellemi és anyagi támogatásával segítette a magyarországi átalakulást. Nem véletlen, hogy Washington Robert Ivany személyében egy Magyarországon született és Amerikában fényes katonai pályát befutott katonát küldött hazánkba. Ivany tábornokkal nekem is volt szerencsém washingtoni katonai körzetparancsnok korában találkoznom. De

számtalan más, magas rangú magyar származású katona is önzetlenül segítette volt hazája honvédelmének újjászervezését. Csak néhány név a teljesség igénye nélkül: COL Arpad Szurgy, aki először egy másik magyar származású amerikai katonatiszt Frank Farkas által megalapított Katonai Összekötő Csoport tagjaként, majd katonai attaséként is szolgált nálunk, és annak idején személyesen segítette, hogy Amerikában, a SACLANT-nél időben megkezdhessem NATO szolgálatomat. Vagy COL Louis Boros, aki a CUBIC csoport tagjaként, később vezetőjeként nyújtott segítséget az átalakulásban. Bízom benne, hogy a sok éves munka tapasztalatai, ha sok huza-vona után is, de mára jórészt beépültek a magyar katonai gondolkodásba. A szellemi támogatás mellett nagyon fontos az a máig töretlen, dollár százmilliókban mérhető anyagi támogatás, amelyet, programokon keresztül az amerikai kormányzattól kapunk. Ezért is volt meglepetés 2001 szeptemberében, amikor a vadászgép beszerzés ügyében, az F-16-osok helyett, a svéd Gripen mellett döntött a kormány. Személyes véleményem, hogy szövetségi elkötelezettségünk transzparenciája lett volna, ha az F-16-os mellett döntünk. Hogy mi volt a részletes oka a beszerzés elmaradásának, milyen hibákat vétettek a felek, majd a történészek dolga lesz valamikor kideríteni.

Magyarország a NATO-ban

Egy biztos, 1999. március 12-i taggá válásunk után mintha csökkent volna az a nagymértékű odaadás, amely a korábbi éveket jellemezte. Révbe értünk. Hirdették politikusaink. Kicsit ölbe hullottak az addig oly serény kezek. Maga a miniszterelnök, Orbán Viktor is ország-világ előtt azt hirdette, hogy ha fegyveres konfliktusra kerülne sor, „majd a NATO hadserege (?) megvéd bennünket”! Nos, az akkortájt megalakításának 50. évfordulóját ünneplő szövetség alapokmányában az 5. cikkely valóban kimondja, ha valamelyik tagállamot külső támadás éri, a többi a segítségére siet, akár a fegyveres támogatást lehetőségét is beleértve. De ebben semmilyen „Isten bizony odarohanunk” nincs benne. Sőt, a történelmi példák inkább azt bizonyítják, hogy a szövetségbe tömörült nemzetek, nagyon is megvizsgálják, hogy szövetségi szinten mikor, hogyan és milyen mértékben avatkozzanak be, különösen két szomszédos (akár szövetséges!) állam konfliktusába. Erre a legmegfelelőbb példa Görögország és Törökország – mind a kettő NATO-tagállam – évtizedek óta tartó ellentéte, amely legjobban Ciprus megosztottságában mutatkozik meg (és ott sem a NATO, hanem az ENSZ gyakorol felügyeletet, a további konfliktusok megelőzése érdekében). De mondhatnánk Macedónia esetét is. Macedónia esete groteszk, humorba illő eset. Azért nem került a mai napig felvételre a szövetségbe, és NATO-szinten azért szerepel teljesen anakrosztikusan „Korábbi Jugoszláviai Köztársaság Macedónia” (FYRM) megnevezéssel, mert a görögök valamilyen mára érthetetlen történelmi kifogással nem fogadják el a Macedónia önálló megnevezést. Nos, csak gondoljunk bele, mi történne, ha ne adj’ Isten környezetünkben valamilyen szintén történelmi okokkal magyarázott összeütközésbe keverednénk.

Az Észak Atlanti Szerződés 5. cikkelye szerinti tevékenység alkalmazása nem automatikusan történik. Tekintettel a helyzetre, a nemzetek legfelső szintjén történő politikai döntést követően az esetleges fegyveres alkalmazást illetően azt megelőzően

ún. erő-felajánlási konferenciákra kerül sor, amely során el dől ténylegesen ki, hogyan és milyen erőkkal vesz majd részt egy adott fegyveres konfliktus kezelésében. A másíkok vélelmezem, amiért szövetségeseink (még rágondolni is rossz!) esetleg, ha csak önös nemzeti érdekeiket közvetlenül nem feszélyeztetné, nem nagyon akaródnának segítségünkre sietni, az a csatlakozás óta felmutatott összteljesítményünk. Én ott voltam bizalmas tárgyalásokon, amikor magas rangú NATO illetékesek egyértelművé tették képviselőink előtt: „A NATO egy drága klub!” Ami azt is jelenti, hogy nyilván ide be lehet kerülni, de teljesíteni is kell. A NATO-ból való kizárásnak nincs metodikája. Ilyen nem szerepel az alapidokumentumokban. Az kétségtől igaz, hogy hosszú évek óta ezer magyar katonát állomásoztatunk különféle missziókban, ami a hadra fogható állomány százalékában jelentős számot képvisel. Ezzel a haderő összlétszámához viszonyítva szövetségi szinten is jelentős arányt mutatunk fel. De erre ironikusan mondhatnánk azt is: le kellene még szerelni néhány ezer katonát a kevésből és akkor még jobb mutatónk lenne.

Mára, negyedszázad után kijelenthetjük: különböző okokból, de – különösen – elmaradt a hadsereg technikai fejlesztése. Lehet magyarázni sok mindennel, a gazdasági világválsággal, a XX. század ránk rótt, örökölt terheivel, de ez édeskevésé érdekelheti nyugati partnereinket. Konszenzus alapján a NATO-ban kialakult a nézet, hogy a tagállamok éves GDP-jük kettő százalékát kellene, hogy költsék a fegyveres erőikre. Nyilván ezt mi is megszavaztuk. Valószínűleg úgy is értettük, hogy a másíktagra vonatkozóan. Mivel az évek során folyamatosan kevesebb és kevesebb pénzt kap a tárca, mostanra már „leküzdöttük magunkat” valahová a GDP 0.7 százaléka köré. Ez az összeg pedig – véleményem szerint – egy, az ország méreteihez viszonyított stabil szervezettel rendelkező, technikailag jól felszerelt haderő egyszerű, csak a korszerűsítéseket magába foglaló fenntartására sem elég.

Pedig, ha belegondolunk, maga a két százalék is egy jól felszerelt haderő szinten-tartására és nem egy még mindig meghatározóan a volt szovjet haditechnikán alapuló hadsereg fenntartására vonatkozik. Folyamatosan érezhető volt, hogy valami túlzott, a szövetségben érzett „eufóriától” vezetve, a haderő fontossága az utolsó helyekre szorult. Jellemző, hogy mára a valamikor borzongva emlegetett, az első világháborút lezáró trianoni diktátummal ránk kényszerített – de soha be nem tartott – a két világháború közötti harminc ezres haderő létszám alá süllyedt. Vannak tervek, hogyan fogunk majd valamikor 2016 után kikecmeregni ebből a helyzetből, de hol van az még!

Az igazsághoz tartozik, és mint a helyzet tükrözi, gazdaságilag fejlett nyugati barátaink valahogyan az első pillanatoktól kezdve teljesen partneri alapon gondolták a mi részvételünket a közös feladatokban. A partnerség vonatkozik arra is, hogy üzleti partnert is láttak bennünk, aki majd megveszi a hadi portékáikat. Nos, ebben is van gond! Megköszönve különösen a csatlakozás előtti segítséget, és az azóta is nyújtott támogatást, figyelembe kellene venni azt a tényt is, hogy rövid időn belül anyagilag képtelenek vagyunk teljesíteni a mára elvárt követelményeket.

Vegyük csak például a közös műveleteket. A valamikori szembenállás időszakában a NATO-nak könnyű volt sávhatárookban tervezni, ahol az egyes országoknak megvolt a földrajzilag jól behatárolt szektora, ahol háború esetén felsorakoztathatta volna erőit, beleértve a saját logisztikáját is. Így gyakorlatilag az sem volt gond, hogy a piacgazdaságon alapuló saját gazdasági érdekeiktől indítva, igen eltérő

haditechnikával rendelkeztek a szövetségesek. Ma, a kelet-közép-európai, balkáni országokkal a rendszerváltozás előttihez képest megduplázódott taglétszámú szövetség még mindig saját, nemzeti büdzséből fedezve kell, hogy biztosítsa az esetleges műveletben alkalmazott erőit. Jól látható, hogy ez nehezen fenntartható. A nagyrészt történelmi okokkal magyarázható, eltérő fejlettségű államokra nézve hatalmas különbségeket jelent a megfelelés. Vajon mi történne akkor, ha egyes missziós feladatok közös költségvetésből kerülnének fedezésre, amelyhez mindegyik résztvevő a saját, nemzetközileg elismert lehetőségei szerint járulna hozzá? Belátom, ez a gondolat több anyagi áldozatot róna a nagyobb, de ugyanakkor a tapasztalat szerint a műveleteket leginkább inspiráló országok részére. De még mindig kevesebb katonát kellene küldeniük, mintha az adott missziót, szövetségen kívül, tisztán saját erővel kellene biztosítaniuk.

Elhibázott humán stratégia

Az elmúlt lassan negyedszázad más elszalasztott lehetőségeket is magában hordoz. És itt, most nemcsak azokra a haderőből idő előtt eltávozott kiváló képességű katonákra gondolok, akiket a többszörös áthelyezés során a haderő elveszített. Erről már írtam. De nagy hiba volt a külföldön, sokszor komoly külföldi anyagi segítség mellett kiképzett tisztjeink elkallódásának megengedése is. Úgy tűnik, tisztelet a kivételnek, hogy ameddig a plusz terheket vállaló katonáink külföldön tanultak, missziós szolgálatot teljesítettek, az itthon maradtak kényelmes, magasabb parancsnoksági, minisztériumi dolgozósobáikban lelkes helytállásukkal a nem is túl ritkának mondható átszervezések során előnybe kerültek.

A haderő „menetelése” talán 2004 őszére-telére érte el a mélypontját, amikor az akkori magát baloldalinak nevező kormány, agresszív liberális nyomásra a normálisan vártnál korábban leszerelte az utolsó sorkatonát is. Nyugodtan állítom, hogy honvédelem szempontjából az évezred első évtizedének meghatározó időszakában, a nyolc évig regnáló Medgyessy-, Gyurcsány-, Bajnai-kormányok idejét a pangás jellemezte. Az önkéntes haderőre történő áttérés, még önmagában nem lett volna hiba, ha ez nem „gyorsított menetben”, hanem a megfelelő humán tartalékok kialakításával történt volna. Az pedig egyenesen megdöbbentő volt, hogy az akkori vezérkari főnök, a liberális vezetőkkel együtt vágta – régi leszerelő bakaszkodás szerint – a szabó-centimétert. Mutatva, hány nap van még hátra a teljesen önkéntes alapon működő haderőig. Csak példaképpen jelzem, hogy a földrajzilag is sokkal jobban védettebb, fejlettebb nyugati szomszédunknál, Ausztriában, nemrégén a lakosság többsége referendum során utasította el a sorkatonaság eltörlését. És ebben nyilván fontos szerepe van a patriotizmusnak. Igen, az idestova 70 esztendeje tartó áldott béke-állapot, az elmúlt közel tizenöt év NATO tagsága („Majd a NATO hadserege megvéd!”) elaltatta honfitársaink egészséges veszélyérzetét. Ez pedig nem jó jel. Vegyük példaképpül Ausztriát, vagy a még védettebb, állammá alakulása óta saját területén háborút nem viselt Svájcot, amelyek ha nem is olyan mértékben, mint a hidegháború évtizedeiben, de kitüntetett módon gondoskodnak biztonságukról, lakosságuk hazafias neveléséről.

Nézzük meg, nálunk hogy alakult ez a kérdés!

Valamikor, a Kádár-rendszerben nálunk is működött a tartalékos rendszer, a katonától a tisztig megvolt az ún. mozgósítási kiegészítés. Ez azt jelentette, hogy a háborús készenlét eléréséhez minden alakulatnak volt lebiztosított állománya, a telephelyeken lekonzervált technikája. Volt olyan, békében nélkülözhető alakulat, amelyből csak egy tiszt, egy raktáros tiszthelyettes és a depózott felszerelés volt meg. Az egyenruhát, később, már az 1970-es években a tartalékos állomány haza is vihetta, behívás esetén a folyamat meggyorsítása érdekében. Nem csoda, de ezután a fél ország honvédségi gúnyában járt horgászni-vadászni, házat építeni. Úgy-ahogy működött ez a rendszer, egészen addig, ameddig az ország gazdaságilag egyre nehezebb helyzetbe nem került. A rendszerváltozás után, pedig lassan felszámolásra került az egész. A 2004-es önkéntes tartalékos rendszer bevezetése után, még a tartalékos névsorokat is megsemmisítették. Az ok, valamilyen féktelen liberális gondolkodás által sugallt „személyes adatvédelemre” történő hivatkozás volt, ami azt eredményezte, hogy az ország védelme még azokat a nemrégén kiképzett, de leszerelt volt katonákat is egy csapásra elvesztette, akik addig legalább papíron nyilvántartásban voltak. Így értünk el 2010-ig, a második Orbán-kormány megalakulásáig. Nem sokkal utána, árvízi helyzet kialakulásakor zajlott le a következő párbeszéd Orbán Viktor kormányfő és a honvédelmi miniszter között:

- Miniszter úr, ha a helyzet súlyosbodik, hány fő tartalékost tudunk bevetni?
- Miniszterelnök úr, tizenhetet!
- Hogy érti, tizenhét ezret?
- Nem, tizenhét főt!

Újszerű önkéntes tartalékképzés – magyar módra

Érthető, hogy a 2010-es kormányprogramban is szereplő tartalékos kérdésnek a megoldása hamar terítékre került. Hogy miként, az már egy másik kérdés. Már 2011-re sürgősséggel napirendre került az ún. védelmi tartalékos szolgálat bevezetése. Már az elnevezés is érdekes. Egy, a hon védelmére felesküdt tartalékosnál miért kell külön kihangsúlyozni, hogy az „védelmi”? Nos, azért, mert ez a mintegy kettőezer fő, aki pillanatok alatt csatasorba állt, „objektumvédelmi”, magyarul: jobbára a honvédségnél portaszolgálatot ellátó biztonsági őrkökből került ki. A történet úgy szól, hogy a baloldali kormányok idején, a honvédségnél objektumbiztosításra szakosodott civil, vélelmezhetően a kormányzathoz közelálló céget az új kormány „elzavarta”. Kézenfekvő célként adódott, hogy az alkalmazott állományt ne eressze szélnek. Ezekből az emberekből, katona ruhába bújtatva, kicsit több feladattal, vélhetően ugyanannyi fizetésért jött létre egy csapásra a médiában jól eladható „védelmi tartalékos szolgálat”. Nagy eredmény!

Kritikus, a már valóban, immár „műveleti tartalékosként” címkézett állomány szolgálatba lépése. Létrehoztuk, ha már van „védelmi tartalékosunk”, a „műveleti tartalékos” szolgálatot is. (Nem kívánok nyelvészeti okfejtésbe bocsátkozni, de a

„védelem” vagy „támadás” fogalmak is a katonai „műveletekhez” tartoznak.) Tehát így most már megkülönböztetésül alakult egy műveleti – értsd nem objektumvédelmet, jobban mondva alapvetően portaszolgálatot– ellátó tartalékos szervezet.

De hogyan?

A tartalékos szolgálatot ellátókkal a világ összes haderejében (még az USA-ban is) vannak a civil életben való állandó foglalkoztatásukból adódó gondok. A magyar honvédelmi vezetés egy csapásra nagy részben megoldotta ezeket is! A már fentebb részletesen taglalt, idő előtt katonai pályájukat keresztbe tört, egy tollvonással ellátmányukat megkurtított nyugdíjasok visszafogadásával.

Ezektől a jórészt kiválóan felkészült tisztektől és tiszthelyettesektől, vagyis az idő előtt kordedvezményrel nyugdíjba küldött/kényszerített emberektől a megállapított nyugdíjukból annak egy hatodát egyszerűen megvonták, de egyúttal „nagylelkűen” felajánlották, amennyiben tartalékos szolgálatot vállalnak, nem kell fizetniük a tizenhat százalékos sarcot. Tódultak is szép számmal közülük vissza. Hogy azért ne legyen olyan feltűnő a meghatározóan magas rendfokozatúak aránya, sokszor alacsonyabb rendfokozatot és ezzel együtt felkészültségükhöz viszonyítva sokkal szerényebb beosztást is vállalva. Így kerülhetett vissza egy korábban magas beosztást ellátó tábornok – ezredesi sarzsival! Kapott információ alapján: akikkel a HM a közelmúltban szerződést kötött 67%-a tisztt, az összlétszám több mint 31%-a eredetileg alezredes, ezredes (!), mindössze 7% visel szakaszvezető és annál alacsonyabb rendfokozatot. A vizsgált időszakban mintegy 92% azok aránya, akik 51 évnél idősebbek, és 91% már nyugdíjas volt, amikor szerződést kötöttek velük. Nem vonom kétségbe alkalmazásukkal kapcsolatban a mindenáron az eddigi tarthatatlan helyzet megoldására való törekvés jószándékát, de szögezzük le: van a dolognak propaganda jellegű értéke is. Kicsit izzadva az igazi minden területre kiterjedő haderőreform közel negyedszázados elmaradása miatt, lássad világ: íme, azért csinálgatjuk mi ezt. Bizonyára nagyon messze van még az a pillanat, amikor kijelenthetjük: valós, a társadalom minden rétegét leképző, azt reprezentáló, igazi tartalékosokkal kiegészített haderőnk van.

A feje tetejére fordított rendfokozati piramis és a nyugdíjasok rehabilitációja

Említettem a jelenlegi, „alacsony-rendfokozati-hiányos”, a világon máshol nem tapasztalt tartalékos szolgálatot. Magyarán szólva, hogy a nagyszámú magas, általában főtiszti rendfokozatot viselőkkel kapcsolatban igen változatos volt az elmúlt negyedszázad káderpolitikája. A kommunista rendszerben jellemző volt, hogy viszonylag alacsony rendfokozattal magas beosztásokat is elláttak. Magam, harminchét évesen, alezredesként kerültem hadtestparancsnok-helyettesi, tábornoki beosztásba, és csak jó idő múlásával léptettek elő ezredessé. Ez a helyzet, a rendszerváltozással gyökeresen megváltozott. Nyugati mintára, általánossá vált a magasabb rendfokozat kinevezéssel együtt történő megadása. Ezzel megint gond adódott, mivel a rendfokozati piramis, lassan a tetejére fordult. Ha már mást nem, adjunk

rendfokozatot! Gomba módjára megszáporodtak a tábornokok. Volt olyan időszak, amikor a korábbiakhoz képest már felére-harmadára csökkent haderőben ugyanannyi aktív tábornok szolgált, mint korábban. Az ezredesek száma is soha sem látott számokat ért el. Így aztán volt kiből, az időnként változó politikai fuvallat hatására gyorsan nyugdíjba küldeni embereket. Sokszori nekirugaszkodásra sem sikerült a mai napig egy valós, kiszámítható tiszti pályamodellet és hozzárendelt előléptetési rendszert kiépíteni. Még mindig túl sok a szubjektív elem.

Más, de nem jobb a helyzet a nyugállományba helyezett tisztek esetében sem. Ennél a kérdésnél vissza kell utaltanom a rendszerváltozás előtti időkre. A múltban, számtalan olyan kiváló volt katonatiszt élt közöttünk, akiket a rendszer, igazságtalanul, hamis, hazug politikai okokkal magyarázva megfosztott rendfokozatuktól. Ezeknek, az első demokratikus kormánytól kezdve, igyekeztek – helyesen – visszaadni a rendfokozatukat. Katonaéletem egyik büszkeségének tekintem, amikor néhai keresztapám, unokabátyám emlékének adózva, a honvédelmi miniszter, beadott kérvényem alapján rokonomat őrnagyból, poszthumusz ezredessé léptette elő. Örömömre, ezt a kései igazságtételt a felesége még megérhette. Már az akkori igazságtételi folyamat fonásaként is értékelem, hogy egészen alacsony rendfokozatú (hadnagy, főhadnagy) volt tisztekből pillanatok alatt nyugállományú tábornokokat fabrikáltak. Mondván: a represszió évtizedei alatt, akár azok is lehettek volna. Akár. A baj, hogy az egész utólagos előléptetési rendszer, amely a kezdetekben elfogadható, történelmi okokkal magyarázható volt, bizonyos értelemben egészen a közelmúltig megmaradt. Így általában az előző, eltérő politikai színezetű kormányzat alatt elküldöttek közül, sokat nyugdíjasként „fájdalomdíjként” úgy léptettek elő, hogy az illető az ahhoz a rendfokozathoz általában tartozó beosztásokat esetleg soha sem töltötte be, sokszor megfelelő képzettsége sem volt.

NATO, EU és a „Visegrádi Négyek”

Nem említettem még a jelenkori kapcsolatainkból a NATO-n kívül, de azzal értelmi egységben, az Európai Unióval kapcsolatos helyzetünket. Nos, ez a helyzet a NATO-val összehasonlítva, ha summázni akarjuk, olyan, mint maga az EU belülről. A Jóisten mentsen meg minket egy „only EU” komoly hadművelettől. Pedig véleményem szerint az Egyesült Államok nemhogy támogatja, de joggal el is várja, hogy Európa érdekszférájába tartozó a biztonsággal összefüggő kérdésekben, az EU maga intézkedjen. Nem tartom valószínűnek, hogy az Egyesült Államok a negyedszázaddal az európai frontvonalak felszámolása után továbbra is bábáskodni szeretne regionális biztonságunk érdekében. Saját biztonságunk fokozására közép-kelet-európai térségünkben létezik egy vitális, nevezzük szubregionális szervezet is, az ún. Visegrádi Négyek (Cseh Köztársaság, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia). Maga a NATO-n belüli regionális együttműködés nem az ördögtől vett ötlet, gondoljunk csak az Egyesült Államok és Kanada közötti együttműködésre, vagy a BENELUX államok közötti kooperációra, a közös fegyverzeti programokra. Ezek a nagycsaládon belüli együttműködések nem gyengítik, sőt erősítik a közös feladatok teljesítését. Maga, a visegrádi együttműködés nem új keletű találmány. Már a XIV. században kitalálták az

Adriától a Balti-tengerig szóló együttműködést. Ma újból egyre inkább szóba kerül a térség biztonsága érdekében végzett közös munka elvégzése. Reményeink szerint ebbe társultként előbb-utóbb a NATO-tag és friss európai uniós Horvátország is bekapcsolódik. Ekkor helyreállna az immár a történelem folyamán 700 éve létezett, egész Európa számára fontos biztonsági korridor.

A magyar haderő az elmúlt másfél évtized misszióiban

Fentebb már említettem a NATO-csatlakozásunkat megelőző „lelkes” időszakunkat, amikor alkalmasságunkat bizonyítandó vettünk részt külföldi missziókban. Nézzük meg, hogyan alakult a helyzet a csatlakozásunk után! Az ezredforduló után, lényegileg a NATO-csatlakozásunkat követően több nemzetközileg is kiemelkedő műveletben jelentős erővel és sok-sok kisebb létszámmal vettünk és a mai napig veszünk részt. Átlagosan, folyamatosan ezerfős összlétszámmal. Itt most a 2003–2004-es az „Iraki Szabadságért Műveletben” való részvételünket és a 2006 és 2013 közötti afganisztáni misszióinkat elemezném. Nem felejtkezem el a Balkánon végzett fontos tevékenységünkről vagy a Cipruson közel húsz éve folytatott békefenntartási feladatunkról és a többi talán kisebb (Sínai-félsziget, Afrika), de szintén fontos munkánkról sem.

Irakot és Afganisztánt egyrészt személyes okokból emelem ki. Magam 2003–2004-ben középvezetői beosztást, egyben a magyar kontingens nemzeti rangelső (NSR) beosztást töltöttem be Irakban az MND CS („Polish”) hadosztály vezetésben. Másrészt, eddig a második világháború óta ez a két misszió volt az, amelyekben (mint a XXI. századi új típusú, alacsony intenzitású háborús műveleteiben) emberi veszteségeket is szenvedve, magyar katona egyáltalán részt vett. Nem beszélve arról, hogy – véleményem szerint – egyik részvételünkből következett a másik. A dolgok rendkívüli érdekessége magyar szempontból, hogy a korábbi szövetségi rendszerben a Varsói Szerződést vezető volt Szovjetunió a hidegháború több évtizede alatt (bár a világon akkor is voltak a két világrendszer közötti éles ellentéteteket reprezentáló regionális fegyveres konfliktusok, gondoljunk csak a koreai vagy vietnami háborúra, vagy a nyolcvanas évek szovjet beavatkozására, történetesen Afganisztánban) egyetlen egyszer sem hívott bennünket aktív részvételre. Ne bocsátkozunk mélyen a miért kérdés fejtegetésébe. Summázott véleményem, hogy nem volt meg a bizalom az európai kommunista típusú országok kitartását illetően, másrészt nyilván nem akarták, hogy a „világ legigazságosabb” rendszerének tartott országokban zavart okozzon a békés kommunista „építőmunkában” az ilyen konfliktusokban elkerülhetetlenül hazaérkező koporsók látványa.

Gyökeresen megváltozott a helyzet a NATO-ba, az új katonai szövetségbe történt belépésünk pillanatában, Már eleve, a NATO megalakulásának 50. évfordulójára történt időzítés. A NATO SACLANT (Norfolk, VA) parancsnokságon akkor már közel egy éve szolgálatot teljesítve, szem- és fültanúja voltam, hogy az eredeti elképzelések szerint az első három új, volt szovjet szatellit állam ünnepélyes keretek közötti felvétele 1999. április 4-re volt tervezve. Ebbe jócskán beleszólt a Balkánon, a Milosevics-féle Kis-Jugoszlávia és a folyamatos etnikai konfliktusok következtében

mindenáron elszakadni kívánó Koszovó egyre vadabbá váló konfliktusa, amely szinte kikövetelte a NATO beavatkozását. Ez indokolta, hogy a helyzet tarthatatlanná válása miatt, felvételünk három héttel a tervezetthez képest, előbbre került március 12-re. Még szinte fel sem ocsúdtunk a csatlakozásunk iránt érzett örömeinkből és már potyogtak is a NATO-bombák hazánk déli határaitól pár kilométerre. Aktív bevonásra került légterünk, több katonai bázisunk. Nem, ebben az időszakban még nem érkezett meghatározott felkérés a magyar fegyveres erők aktív részvételére. Talán új szövetségeseink is úgy gondolták: kell egy kis betanulási idő. De nem sokáig váratott az első komoly alkalmazásra történő felkérés.

Elérkezett az újabb, az iraki konfliktus, a második Öböl-háború. Részvételünk egy szállítózászlóaljjal és a különböző szinteken dolgozó törzstisztekkel történt. Ha lehet egy missziót ellentmondásosnak mondani, ez az volt. Mint az ún. állatorvosi ló, rajta viselt minden negatív jegyet, ami csak elképzelhető változó korunk változó szövetségi rendszerében. Nem régebben, a 10. évforduló kapcsán magam is többször nyilatkoztam a médiának.

Másfél év után, 2004. karácsonyán elsőként a sokat emlegetett és dicsért volt szovjet tagállamok, az új demokráciák közül Magyarország vonult ki a nemzetközi csapat kötelékből. Talán, ez is az oka lehet, hogy 2006-ban kikerülhetetlenül megérkezett a felkérés: létesítsünk Tartományi Újjáépítési Csoportot (PRT) Afganisztán egyik tartományában. Maga, a több évtizede alkalmazott újjáépítési politika jó módszer, de elsősorban olyan országok részvételével, amelyek anyagilag a gazdagabbak közé tartoznak. Ez nem Magyarország. Így bár különösen katonáink részvételével áldozatos munkát végeztünk hét év alatt Baghlan tartományban. Ez a kellő anyagi eszközök korlátozottsága és a civil vállalkozások hiánya miatt összességében aligha léphette túl a tartalmában nyilván más, széleskörűen a missziók során alkalmazott civil–katonai kapcsolatok (CIMIC) működési körét.

Az megint egy másik kérdés, hogy rajtunk kívül, teljesen elégedettek-e a főbb nyugati szövetségeseink azzal a teljesítménnyel, amelyet az „új demokráciák”, közöttük mi is a fegyveres konfliktusokban történő részvétel során nyújtunk. Az Egyesült Államok, Nagy Britannia, Franciaország és mások a második világháború óta is több jelentős, saját veszteséggel is együtt járó háborúban vettek részt. Mi, és erre már korábban utaltam, vélhetően bizalmatlanságból, a szovjet és az Európán kívüli szövetségeseinek egyetlen háborújában sem vettünk részt. A magyar közvélemény elszokott a harctéri embervesztésegtől. Kérdés, hogy fő szövetségeseink meddig tolerálják, hogy a közösen elhatározott műveletekben csak nekik kell az ellenséggel összecsapni? És csak nekik kell a veszteségeik miatt saját közvéleményükkel szembenézni? Ezen a helyzeten általánosságban az sem változtat, hogy egészen mostanáig Afganisztánban újszerűen, kevés katonával, inkább harci tapasztalatok szerzése céljából bizonyos műveletekben egy ideje mi is részt veszünk. Mindezek után senki ne gondolja, hogy valamilyen háborút igenlő „héja” vagyok, mivel magam sem vagyok híve a katona emberéletek elvesztésének. Csak valahol ezt a kérdést is át kell gondolni.

A honvédség és az államelnökök kapcsolata

Beszéltünk már a kormányokról érintőlegesen a honvédelmi miniszterekről, a tevékenységüket valami miatt pozitív vagy negatív jelzővel minősített katonai vezetőkről is, eddig azonban nem érintettük az alkotmányban főparancsnoki tiszttel megkülönböztetett államfők szerepét. A rendszerváltozás után a magyar államszerkezet a német, kancellár típusú példát követte, miszerint a tényleges kormányzást a prezidenciális berendezkedéssel ellentétben a mindenkori miniszterelnök gyakorolja. Ebben az esetben az államfőnek nyilván korlátozott jogai vannak. De vannak – és a honvédségre vonatkozóan is. Maga a főparancsnoki megnevezés – szemben az Egyesült Államokéval ahol az állam különben is elnöki berendezkedésű – nyilván inkább protokolláris jellegű.

Rövid ideig szárnysegédként szolgálatot teljesítettem Mádl Ferenc köztársasági elnök mellett. Felkérésére tanulmány keretében értelmeztem azokat a jogokat, amelyeket részére az alkotmány és az egyéb vonatkozó törvények biztosítanak. Magam is meglepődtem, mire a dolgozatom végére értem, hogy mennyi, ha nem is közvetlen, de indirekt módon is tudja a köztársasági elnök befolyásolni, ha akarja, a honvédelem ügyeit.

Nos, az elmúlt közel negyedszázad öt köztársasági elnöke, különböző módon befolyásolta a honvédelem alakulását. A harmadik köztársaság első köztársasági elnöke, két államfői cikluson keresztül (1990–2000) Göncz Árpád volt. Talán ő volt az, aki a kezdeti, fiatal köztársaságra jellemző, még nem kikristályosodott viszonyok között, különösen az első ciklusa idején a leggyakrabban feszegette az általa értelmezett hatásköröket. Ebben legfőbb ellenlábasa az Alkotmánybíróság akkori elnöke, később harmadik utódja, Sólyom László volt. Az Alkotmánybíróság sorra igyekezett értelmezéseivel beszorítani az elnököt. Érdekes – és ez óhatatlanul Sólyom Lászlónak akár a személyes ambícióira is utalhat –, hogy később éppen ellenkezőleg, ő igyekezett a leghatásosabban kihasználni a köztársasági elnök mozgásterét. Göncz Árpád, ellentétben utódaival, népszerű elnök volt a haderő körében. Sok esetben találkozott a katona közösségekkel. Érezhető volt, hogy a második világháború idején katona, a demokratikus ellenállás tevékeny tagja volt.

Utódja, az első Antall-kormány minisztere, Mádl Ferenc lett, aki inkább volt jogtudós, mint a bizonyos értelemben gyakorlati érzéket is igénylő haderő főparancsnoka. Főparancsnoki tevékenységéhez az is hozzájárulhatott, hogy konzervatív világnézetű politikusként ahol, és amennyiben lehetett a haderő ügyeibe lehetőleg nem beleavatkozva igyekezett az őt a köztársasági elnöki székbe segítő, konzervatív alapokon működő első Orbán-kormányt segíteni.

Egy ciklust követő tevékenysége után – különben a hatalmat gyakorló baloldali ügyetlenkedése következtében – Sólyom László került az államfői pozícióba. Főparancsnoki tevékenységére meghatározóan, egyik megválasztása utáni első demonstratív megmozdulása nyomta rá a bélyeget. Az őt posztjára javasló „zöldek” viszonzásául, tiltakozásul a korszak egyik legnagyobb botrányává dagadt NATO radar ésszerű okokkal indokolt tervezett helyszíne ellen, a mecseki hegység Zengő nevű hegyére, főparancsnok létére elvárásaival szó szerint „szembe gyalogolt” az ország és így a honvédség racionális érdekeivel.

Negyedik köztársasági elnökünk rövidre sikerült munkásságáról, a haderővel kapcsolatos tevékenységéről keveset fog említeni a történelem. Schmitt Pál a protokolláris feladatok betöltése mellett, semmilyen nyomot nem hagyott a honvédséggel kapcsolatban maga mögött.

Utódja, az eddig kiváló jegyeket felmutató Áder János, még viszonylag rövid ideje áll az ország élén, hogy véleményt formálhassunk a haderővel kapcsolatos tevékenységéről.

A honvédelmi miniszterek szerepe a rendszerváltozás óta. Civil mint katonai parancsnok? Vezet vagy irányít?

Ha már személy szerint értékeltem a főparancsnokok a honvédség irányában kifejtett tevékenységét, feladatomban tekintem, hogy részletesebben felidézzem a rendszerváltozás óta a honvédelmi miniszteri bársonyszékben ülők általam érzékelt/megítélt tevékenységét.

A miniszter szerepe az előző rendszer idején is meghatározó volt. A demokráciákban megszokott civilkontrollnak fittyet hányva (Oláh István kivételével!) általában pártpolitikusok töltötték be a tisztséget, különösebb katonai felkészültség nélkül – egyenruhába bújtatva. Az erősen omladozó rendszer utolsó minisztere a korábban szintén pártpolitikai beosztásokat betöltött Kárpáti Ferenc, aki a rendszer bukása előtt fél évvel kibújt az egyenruhából, és immár „civilként” irányította a minisztériumát. „Hattyúdalként” igyekezett a „finn példa” szerint átalakítani a minisztériumot, ami azt jelentette, hogy kis, a politikai célokat, a követendő stratégiát meghatározó minisztérium és a honvédség parancsnoka, alárendeltségében a vezérkari főnök által vezetett vezérkar képezte a HM felső irányítását, vezetését.

Érhető volt az elgondolás. A Kádár-korszak utolsó HM felső vezetése igyekezett a várható politikai változások során a politika haderőbe történő direkt módon történő beavatkozásának lehetőségét csökkenteni. A fegyveres erők feletti rendelkezés az irányítás vagy vezetés minden országban a mai napig dilemma. Igen, fejlett demokráciákban általában ez a kérdés rendezett. A baj akkor kezdődik, amikor a felelősségében-működésében világosan elkülöníthető szerepkörök felcserélődnek-áttűnnek. Amikor a civil politikus miniszter a csapatoknál járva egyenruhában tetszeleg. Igaz, már hál’ Istennek rendfokozat nélkül. De legalább olyan rossz, ha az egyes számú katona téved a politika ingoványos talajára, vagy hajt végre kritikátlanul saját, személyes „túlélése” érdekében nyilvánvalóan elvtelen szakmai döntéseket. Az elmúlt negyedszázadban mindkét magatartásra bőven találunk példát. Mára a kezdeti tisztességes elgondolás az irányítás-vezetés szétválasztására merő elképzelés. Hovatovább nemrégén felröppent az elgondolás, hogy az egész honvédelmi minisztérium az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnése óta először, Budapesten kívülre, a csapatok vezetésének parancsnokságával egy helyőrségbe, Székesfehérvárra települ. Képtelen gondolat.

Für Lajos, egy ízig-vérig civil történész lett a rendszerváltás első honvédelmi minisztere. Elmondás szerint Antall Józsefnek úgy kellett rábeszélnie vonakodó MDF-es párttársát a tárca elvállalására. Ennek ellenére Für jó politikai érzékel, a katonák iránti

empátiával vágott bele négyéves már a nagy átalakításokat feltételező munkájába. Nem feltétlenül és mindenáron akart beavatkozni a HM-vezérkar korábban létrehozott struktúrája szerint a honvédség folyó ügyeibe. A legnagyobb kérdés a VSZ megszűnésével, a megszálló szovjet csapatok távozásával, teljes függetlenségünk visszanyerésével a „hogyan tovább” kérdése volt. Ebből a korszakból származik, a neki tulajdonított, ugyanakkor a realitásokat híven tükröző, leegyszerűsítve vulgárisan „kör-körös védelemnek” elnevezett doktrína, amely ha igazából – már csak a dolgozat elején leírt helyzetkép miatt – sem volt igaz, de jól hangzott. Mi nem támadunk meg senkit (ezt a képességét a honvédség fokozatosan különben is elvesztette), de bármely irányból megvédjük az országot. Gyakori volt, az adott parancsnokoknak meglepetést okozva, hogy Für Lajos bejelentés és kíséret nélkül hirtelen megjelent valamelyik vidéki helyőrségben, hogy személyes benyomásokat szerezzen életükről.

Tisztességes módon, nem tisztogatással kezdte a munkáját. Tudomásul vette és nem tartotta vissza a különben is a katonai szolgálat felső korhatárát elért vezetőket, és helyükbe általában elfogadta a katonai vezetés által javasoltakat. Húsz év távlatából személyes véleményem, hogy a rendszerváltozás óta a feladatát legtisztességesebben végző miniszterünk volt.

Für Lajost Keleti György követte. A közülünk, katonák közül kikerült Keleti híradóosztásként indult, majd a politikai tiszté válás útjára térve a rendszerváltást közvetlenül megelőzően a HM propaganda osztályát vezette. Országosan a romániai forradalom idején vált ismertté, amikor már mint a HM szóvivője látta el a feladatát. Jól. A HM élére mint a MSZP első körben, nagy fölénnyel megválasztott parlamenti képviselője került. Állítják, hogy új funkciójában mintha elfelejtette volna, hogy valaha is volt katona. Lelkiismeret-furdalás nélkül hajtatta végre a pillanatnyi politikai helyzetnek megfelelő haderő átalakításokat, drasztikus csökkentéseket, diszlokációkat. Pozitív jellemzője a miniszteri székben eltöltött négy esztendejének, hogy ebben az időszakban indult meg a magyar honvédség NATO tagságra való felkészülése. Műszaki kontingenssel sikeresen vettünk részt a délszláv háború utáni helyreállításban.

Szabó János, az első Orbán-kormány honvédelmi minisztere a Torgyán-féle kizsákmányoló kötött kényszerű koalíció eredményeként és vélelmezhetően a FIDESZ vezető csoportjának a tárcavezetést illető nem túl nagy érdeklődése folytán került a HM élére. Személyes tevékenységéről több mint tizenöt év távlatából sem tudunk sok mindent említeni. Privát szerencséje, hogy a NATO-csatlakozásunk minisztersége ideje alatt következett be. Erre az időszakra már érezhetővé vált a vezérkar HM alá történő „bedarálásának” igénye. Ezt nem a miniszter, hanem az államtitkára, a volt FIDESZ-es, majd párton belüli konfliktusai miatt Torgyán által közigazgatási államtitkárnak beajánlott, agresszív stílusáról ismert Wachsler Tamás vezényelte. Ügyködése alatt elérte, hogy a kiváló, korszerű felkészültséggel rendelkező, a vezérkart a kor igénye szerint átalakító Végh tábornokot és a biztonságpolitikában nagy tapasztalattal és nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező helyettes-államtitkárt, Gyarmati Istvánt is sikerült kiszorítania. Végül ő sem kerülhette el a sorsát. Helyébe, az addig infrastruktúrális főosztályvezetőként dolgozó, jogi végzettségű, hirtelen karriert építő Perényei Tamás került.

Juhász Ferenc lett a harmadik köztársaság harmadik honvédelmi minisztere. Az ország sorsát illetően valószínűsíthetően negatívan, az újból balra lendülő inga

eredményeként másodszor is az MSZP, ezúttal is a liberálisokkal szövetkezve alakíthatott kormányt, amelyet a következőkben két cikluson keresztül is megtartott. Juhász idejére tehetőek azok az addig a Keleti minisztersége óta csak sejtett, anyagi természetű botrányok, amelyek mind a mai napig kísérik a balliberális időszakot. A legelső ilyen volt magának a miniszternek, a hivatalba kerülése után közel egy évvel történt százmilliós budai villavásárlási ügye. Államtitkára idővel, a szinte a semmiből feltört szintén jogász és ingatlanügyekben is járatos, akkori ügyei miatt ma is bíróságra járó Fapál László lett. Érdekes módon – mint láthattuk – már az előző kormányzat alatt is fokozottan felértékelődtek az infrastruktúrális-ingatlan ügyek. Miért-miért nem, olyan fontosnak tartották ezt a területet, hogy a felhalmozódott ún. inkurrencia kezelésére is nem szakembert, hanem egy, a korábbi rendszerben pártmunkást, a Juhászhoz közelálló embert, Gömbös Jánost bízták meg. Nyilvánvaló milyen szakmai háttérrel. Erre az időszakra tehető Magyarország egyre fokozottabbá váló nemzetközi szerepvállalása, az iraki és az afganisztáni misszió. Miniszterségének félidejében különösebb előkészítés nélkül megszűnt a sorkatonaság, és eddig példátlan módon lemondott a vezérkari főnök.

Juhászt párttársa, Szekeres Imre követte a miniszteri bársonyszékben. Töretlenül folytatódott elődjei által végzett munka. Tovább csökkent a haderő létszáma, és az ország költségvetéséből a honvédelemre fordított összeg. Újabb és újabb reformok követték egymást. A honvéd vezérkar „beintegrálása” olyan „nagyszerűen” sikerült, hogy az évtizedes birkózás eredményeként már-már minisztériumi főosztályvezető, maximum helyettes-államtitkári szinten emlegették a HM-nek mindenféleképpen kiválóan megfelelő vezérkari főnököt. Szekeres sokfajta dologba belevágott, de nem minden sikerült minisztersége négy éve alatt. Számomra az egyik legfájóbb, a nagy hangon bejelentett katonai és rendőri képzés egy fedél alá hozása sem sikerült. Vélelmezhető, ha ez akkortájt 2006–2007-ben sikerül, mára nem így, és nem ilyen körülmények között jön létre a Nemzeti Közzolgálati Egyetem.

Hende Csaba, a korábbi MDF-es miniszter, Für Lajos felfedezettje, majd a 2002-es kormányváltás után látványosan a FIDESZ-hez átigazolt, és ott a polgári körök országos hálózatának megszervezésében érdemeket szerzett, eredetileg jogász tölti be immár második ciklusban az ország biztonsága szempontjából meghatározó pozíciót. A tárca vezetését kétszeresen is elnyerni eddig senkinek sem sikerült a rendszerváltozás óta. Ez Juhász esetében sem valósult meg. Jó lehet, az őt az újrázásra jelölők józanul elgondolkodhattak azokon a „mendemondákon” amelyektől az ő idejében hangos volt a sajtó. Nem így Hende esetében, amikor az országszerte szájbeszéd szerinti magánéleti-családi problémái sem akadályozták a poszt újbóli elnyerését. Hende regnálására (szívesen használom ezt a jelzőt) a dolgozatban különböző tárgykörökben utaltam. Nem vagyok benne biztos, hogy tevékenysége sok pozitívumot fog hagyni az amúgy mára „ezer sebből vérző” honvédség legújabb kori történetében. Egyben optimista vagyok, nem hiszem, hogy ahová jutottunk, annál van lejjebb. Innen már valóban csak a felemelkedés következhet.

Az elmúlt negyedszázad MH parancsnokai/vezérkari főnökei az első katona szerepében

Ha már a miniszterekről írtam, nem kerülhetem meg, hogy ne mutassam be „az egyes számú katona” szerepét az elmúlt negyedszázadban. Helyenként névvel-név nélkül tettem már említést a vezérkari főnökökről, most – tapasztalatom, szemléletem és nem utolsó sorban értékítéletem alapján – név szerint is sorra veszem őket.

Általánosságban és először is. A honvédség első embere – nevezzük a MH parancsnokának vagy vezérkari főnökének – a haderő legfontosabb vezetője. Nem politikus, de a politika támogatása nélkül – mint nem is egyszer tapasztaltuk – talajt vesztett ember. Ő az, aki a politika elvárásait lefordítja katonai nyelvezetre, végrehajtja azokat. Egy személyben vezeti a honvédséget. A baj ott kezdődik, ha a politika magához ragad vezetési funkciókat, és direkt módon avatkozik be a vezetésbe.

Ezért, másodsorra, fontos, hogy olyan kikezddhetetlen, tekintélyes szakmai vezető álljon a vezérkar élén, aki hiteles párbeszédet tud folytatni a politikai irányítással. Ha kell, tud nemet is mondani, végső soron akár a lemondását is bejelentheti. Erre a rendszerváltozás óta indokolatlanul sok egyes számú vezetők esetében mindössze egyetlen esetben került sor. A távozásokat értékelve sok ok adódik. A legegyszerűbb a felső korhatárral történt nyugdíjaztatás, de volt példa „alku” alapján történő távozásra is. A legbrutálisabb, a jelenlegi vezérkari főnök előtti, egy vád alatt álló magas rangú katona állítólagos, vélelmezhetően hazug vallomására alapozott rapid leváltása volt.

Nem védeni szeretném, de kijelenthetjük, körülményeink között egy magas beosztású katona állásvesztése esetén, akár a semmibe hullhat. Nincs vagyona, nincs tartós egzisztenciája, így ha nem is menthető, de magyarázható a korszak némelyik főkatonájának kollaboráns magatartása. Nehezebb a helyzet, ha egy szakmailag felkészült vezető meggyőződését feladva azonosul a politika sokszor kiszámíthatatlan, pillanatnyi változásaival. Ennek a véleményem szerint fontos kérdésnek személyre menő részletes kutatása, kibontása majd a minket követők objektívebb felelőssége lesz, amikor már a jelenleginél kellőbb történelmi távolságból fogják a kort hitelesen megítélni.

Lőrincz Kálmán vezérezredes lett a rendszerváltozás első katonája. Lőrincz tisztességesen végigjárta a hadak útját. Pályáját gyerekként, mint a Rákosi-éra II. Rákóczi Ferenc katonai középiskolása kezdte, ahol parancsnoka a későbbi, minden katona által az előző korszak egyedüliként tisztelt honvédelmi minisztere, Oláh István volt. Oláh odafigyelt, és később is egyengette volt kadétjainak útját. Lőrincz is ezek közé tartozott. Harckocsizó tiszt volt, hadosztályparancsnok, hadsereg parancsnokhelyettes és rövid ideig hadseregparancsnok. Ebben a minőségben érte a rendszerváltást közvetlenül megelőző kinevezés, amely a honvédség parancsnoki pozíciójába várta az akkor ötven éves tábornokot. Nehéz feladat várt rá. A néphadseregből kellett honvédséggé átépíteni a haderőt. Elhíresült, már idézett mondatával maga jellemezte ezt a hatalmas munkát: „A hadsereg menetben van!” A baj, mint erre már korábban utaltam, ez a hosszú menetelés a mai napig tart. MH parancsnokhelyettesként, vezérkari főnökei Borsits László és őt követően Deák János tábornokok voltak. A korra jellemzően szinte minden magas katonai vezető a szárazföldiektől érkezett. Megkezdődött a haderő csökkentése. Új vezetési struktúrák

alakultak ki. Teljes átrendeződés. Csak egy nem változott, a fogyó haderő folyamatos alulfinanszírozása. Lőrincz értelemszerűen nem tudta befejezni a munkáját, a felső korhatár elérésével, ötvenöt évesen 1994-ben szolgálati nyugállományba került. Mai napig tisztelettel gondolnak rá az akkor vele együtt szolgálók.

Deák János vezérezredes váltotta Lőrincz Kálmánt. Ő az első, aki egy személyben tölti be a MH parancsnoki és vezérkari főnöki beosztásokat. Nem lehetett nehéz beletanulni a beosztásába, mivel Lőrincz mellett második emberként már addig betöltötte a vezérkari főnöki beosztást. Ez a helyzet, az MH parancsnok „árnyékában” töltött viszonylag hosszú idő nem teszi különösen jellegzetessé a különben is a felső korhatár elérésével bekövetkező nyugdíjaztatása miatt, Deák rövid egyszemélyes parancsnokságát. Kiemelendő viszont, hogy már nyugdíjasként tudományos címet szerezvén mintegy második karrierként a mai napig a honvédtiszti utánpótlásért dolgozik az egyetemen.

Németh Sándor altábornagy vezérkari főnökként lett Deák után az egyes számú katona, mivel a MH parancsnoki beosztást rövid, másfél éves főnöksége alatt nem töltötték be. A politika is észlelhette, hogy nincs is szükség a legfelső katonai beosztás kettőzésére. Már a nyugati rendszereket is tanulmányozgatva, a NATO felé kacsintgatva, a szakértők nem is igen találhattak hasonló, a vezetésben redundanciákat, véleményeltérésre okot adó eseteket. Igaz, egy időben, a Horthy-korszakban is létezett ez a kettősség, de akkor sem igazolta hosszú távon szükségességét. Németh vezérkari főnöksége berobbant a MH katonai felső vezetésébe. Nem sokkal előtte éveket töltött katonai attaséként Moszkvában, így valószínűsíthetően a hazai problémák sem érintették úgy, mint akik itt éltek meg a változások éveit. Tevékenységét nem igen tudom értékelni. Egy érdekesség vele kapcsolatban: a felső korhatár elérésével altábornagyként nyugdíjazták. Vezérezredesi rendfokozatát már jóval nyugállományba helyezése után Szenes Zoltán nyá. vezérezredessé történt kinevezése után kapta meg. Ha későbbi utódja lehetett, ő miért nem? Németh mindenképpen jellemzően az „átmenet” katonai vezetője volt.

Végh Ferenc vezérezredes volt az első, a rendszerváltozás óta kimondottan korszerű, már magas nyugati képzettséget nyert egyes számú katonai vezető. Korban is, mintegy fél generációval volt fiatalabb elődjeinél. Lőrinczhez hasonlóan harckocsizóként végigjárta a parancsnoki beosztásokat. Itthon végzett katonai főiskolát, majd Moszkvában harckocsizó akadémiát, és a rendszerváltozás után elsőként amerikai vezérkari akadémiát. Az új friss katonai kultúra és szemlélet – bár a leépítés időszaka alatt is tovább folyt – kinevezése után rögtön érződött. Tevékenységét a honvéd vezérkar nyugati mintára történő átépítésével kezdte. Ugyan összevont pozícióként egyben a MH parancsnoki beosztást is elnyerte, egyre nyilvánvalóbbá vált a beosztás kettőzöttségének vezetéselméletileg is vett értelmetlensége. Vezetése alatt történt a legtöbb pozitív változás a NATO-hoz, 1999 márciusában történt csatlakozásunkig. De egyben ez volt a „hattyúdala” is. Az előző évben választások után hatalomra került új HM vezetés, különösen a HM akkori államtitkárával való folyamatos birkózás megszülte torz eredményét: a mindmáig legsikeresebb első számú vezetőnek még engedték, hogy részvételünket a Szerbia NATO lebombázásával járó ún. koszovói krízisben leveleznyelje, majd menesztették. Egyéni sorsa tragikusan alakult, ankarai nagykövetségként autóbalesetet szenvedett, kerekesszékre kényszerült.

Fodor Lajos vezérezredes szintén Amerikában szerezte meg a legmagasabb vezérkari végzettségét. Katonai pályafutása sokban hasonló elődjéhez. Bár Véghnél idősebb, de mégis első helyetteseként szolgált néhány hónap híján annak leváltásáig. Emberileg ismerve, elképzelhető, hogy ez a viszony mit jelenthetett egy törekvő ember számára. 1999 elején Wachslér államtitkár egyik embere bizalmasan elmondta, hogyan készítik Végh menesztését. Először Fodort kinevezik a frissen menesztett Gyarmati nagykövet helyére biztonságpolitikai helyettes államtitkárnak, majd pár hónapra rá, bizonyos kormányzati tapasztalatot szerezve, váltja volt parancsnokát. Mennyire volt tudatos és igaz ez a scénárió nem tudom, de tény, hogy a következő hónapok történései ezt a forgatókönyvet igazolták. Tudta-e Fodor ezt vagy sem, soha sem fogjuk megtudni. Én tudtam. Mindenesetre, ha tudta, az felvet némi jellembeli problémát, ha valaki olyan ember ellen felhasználható, aki annak idején helyetteseként – sokak figyelmeztetése ellenére – társául fogadta. Fodor később, már vezérkari főnökként (a honvédség parancsnoka titulust törvényi változtatással megvonták tőle) sem volt „szívбайos”, ha közvetlen munkatársait távolították el mellőle. Erre a legkirívóbb példa, hogy 2000 nyarán egyszerre három közvetlen vezető tábornokát (Dobó, Holló, Makkai vezérőrnagyok) távolították el mellőle. A mai napig sem tiszta, milyen valós okok alapján. De Fodor alatt kezdődött meg Végh Ferenc által létrehozott NATO kompatibilitás vezérkari rendszer felszámolása is, amely utódja idején tovább folytatódott. Megszűnt a hadműveleti felderítésért felelős J2 csoportfőnökség. Feladatát a továbbiakban a Katonai Felderítő Hivatal látta el. Fodor idején sem tudunk épületes, a lényeg: a Magyar Honvédség emelkedését szolgáló teljesítményt felmutatni. Bár Fodor minden esetben teátrálisan kijelentette, hogy az irodájába belépve minden, ami politika a küszöbön kívül marad, mégis kiválóan megfelelt a konzervatív felső politikai vezetés számára. A sorsát mégsem tudta elkerülni. Az első Orbán-kormány bukása után visszatérő balliberális koalíció menesztette. De hogyan!? Már az elődje esetén bevált módon. Mivel sem Végh sem Fodor munkája során még véletlenül sem lehetett olyan valós okot találni, amelynek alapján felmenthetők lehettek volna, ezért megjelent egy új, ha úgy tetszik „humánusabb” megoldási forma: Végh után Fodor is nagyköveti kinevezést kapott, amelyet Ausztráliában ki is töltött. Személyiségét ismerve, nyilván ezt a pozícióját is maximálisan saját további karrierépítésére is kihasználta, amit a második Orbán-kormány idején HM államtitkári kinevezése is bizonyít. Megjegyzendő, hogy alig két és fél éves államtitkársága idejére tehető további, volt tisztársaival, bajtársaival szemben hozott képtelen döntés, a korábban idő előtt nyugdíjba kényszerült-távozott állomány ellátmányának megrövidítése, és a nemzetközi összehasonlításban is különös tartalékos rendszer létrehozása.

Szenes Zoltán vezérkari főnökké történő felépítése véleményem szerint az első, talán azóta sem praktizált módon, a szocialisták katonapolitikáját befolyásolható körök támogatásával valósulhatott meg. Szenes az addigi, a rendszerváltozás óta fent említett vezérkari főnököktől eltérően nem rendelkezett önálló parancsnoki gyakorlattal. Viszont szakmai vezetőként több fontos beosztást is betöltött. Valamennyi pályatársa között a legjobban képzett. Több doktorátussal is rendelkező, intellektuel, megítélesem szerint inkább az elmélet, a tudomány iránti beállítottságú ember, amelyet bizonyít, hogy ma is, hatvan év felett a Nemzeti Közszolgálati Egyetem professzora. Nem ezzel van a baj. Mint évtizedekig szakmai kollegája, sokáig hozzá közelálló, elvetem azt a szemléletet, hogy vezérkari főnök csak lövészből vagy

harckocsizóból lehet. Mégis – és talán az erre a feladatra való személyes rátermettség hiánya járult hozzá, hogy – az ő vezérkari főnöksége alatt ért el a Magyar Honvédség újabb mélységeket. A legfőbb probléma közel hároméves vezetése alatt, hogy a haderő belekényszerült a más szövetséges erőkkel való feladat megosztási vágyába, a „specializáció” téveszméjébe, amely ha megvalósult volna (eddig egyetlen más reform sem valósult meg) azt feltételezte, hogy hosszabb távon a sereg elvesztheti valamely, az ország védelme érdekében végzendő önálló fontos képességét. Ha ehhez hozzáteszük, hogy éppen az aktuális nemzetközi haderő-építési képzelgéseknek megfelelően a könnyű harceszközökkel megvívandó fegyveres konfliktusok irányába mozdultunk, nem csoda, ha leszervezésre kerültek a harckocsi erőink, szinte eltűnt az önálló tüzérség. Lett viszont helyette a különben valóban fontos, de fenntartásában jóval olcsóbb ABV laborunk, víztisztító képességekkel rendelkező alegységeink. A legnagyobb baj akkor történt, amikor rövid idő alatt a következményekre nem gondolva, előkészületlenül, 2004. év végén átváltunk az önkéntes haderőre. Tovább folyt a NATO standard féle vezérkar átalakítása is, megszűnt a J4, a vezérkar logisztikai eleme. Csak feltételezvé, minek az, ha egyszer maga a főnök alap szakmáját illetően logisztikus? Ez, vagy más anomália járult hozzá – nem tudni. Tény, hogy Szenes 2005. év elején eddig példátlanul lemondott hivataláról. Távozása okára van a hivataloson túl más teória is. Talán úgy gondolhatta, hogy ő megmondhatja korábbi elvbarátainak a véleményét. Nem, a politika nem az a terület Magyarországon, ahol egy a hatalmon lévő elittel „elvbarát” katona bármennyire is felkészült, kiállhat vélt vagy valós szakmai elgondolásaiért.

Havril András követte Szenest a vezérkari főnöki beosztásban. A dolgok kissé hasonlítottak a Végh–Fodor- páros sorsának alakulásához. Hosszú időn keresztül előbb Fodornak, majd nyilván várakozásainak ellenére Szenes Zoltánnak volt a helyettese. Ő is a szárazföldi erőktől, hiteles parancsnoki utat bejárva került a vezérkarhoz. Elődje távozása végre megadta a lehetőséget, a különben külföldi iskolákkal, misszióval nem rendelkező, az angol nyelvet is csak tanult tábornoknak, hogy az egyes számú katona lehessen. Havril elsőrendű példája a magyar politika korunkbeli elvárásának. Kiváló végrehajtója volt a haderőt továbbra sem a fontos nemzeti ügyek között kezelése politikának. Lőrincz után addig a leghosszabb időszakot, pár nap híján négy esztendő, a szolgálati felsőkorhatárt is túllépve szolgáló Havril kitűnően megfelelt a politikának. Felfelé „üllő”, lefelé „kalapács”-ként a szárazföldieknek korábban ismert keménységgel vezette a költségvetési juttatásban és létszámban egyre kisebb, vezérkarában megcsonkított haderőt. Felmentése után jutalmul neki is nagyköveti beosztást ígértek, amelytől a politika a kiszámíthatatlansága folytán a megbízás elnyerése előtt elütötte.

Tömböl László kinevezésével egy, eddig szokatlanul, korábban a légierőnél szakmai parancsnoki beosztásokat betöltött, az elsők között a NATO déli parancsnokságához kiküldött, később is fontos beosztásokat ellátó tábornok került a vezérkar főnöki székbe. Nem sokáig. Alig másfél éves szolgálata után, 2010-ben a választások megnyerésével megalakuló második Orbán-kormány honvédelmi minisztere, a beiktatását követő első munkanapon, a mai napig nem bizonyított vádak alapján helyettesével együtt leváltatta. Hol vagyunk már a megegyezéseken alapuló, vagy a felső korhatár elérésén alapuló vezetőcseréken? Mert úgy tűnik nálunk így is lehet. A rövid időre való tekintettel nem tud sok mindent lejegyezni a krónikás Tömböllel kapcsolatban. Egy biztos. Kínosan ügyelt arra, hogy rövid vezérkari főnöksége alatt –

nyilván a közeledő választásokat figyelembe véve – semmilyen később rá fogható nyilvános lépést, nyilatkozatot ne tegyen. Mint látjuk ez is kevés volt.

Benkő Tibor a korábban alakult, és éppen Tömböltől átvett Összhaderőnemi Parancsnokság éléről került szédítő gyorsasággal a vezérkar élére és szolgál a mai napig, immár több mint négy esztendeje. Szolgálatát illetően, ha lehet mondani pozitív változás, hogy elődeivel ellentétben meghatározott ideig, 2018-ig szól a kinevezése. Kis óvatos lépésekkel igyekezik az elődeitől elvett vagy elfuserált jogköröket visszaszerezni-átalakítani, a NATO kompatibilis vezérkari struktúrát visszaállítani. De ez még mindig kevés a haderő rendbetételére. Ezért viszont, első katona ide vagy oda, elődeihez hasonlóan már nem ő a kizárólagos, de talán nem is elsőszámú felelős.

Haditechnikai fejlesztések

Az elmúlt negyedszázad harci technikájának állapotáról már korábban tettem említést. Történtek ugyan nyugati beszerzések, de messze nem annyi és olyan, amelyre egy átalakuló haderőnek szüksége lenne. Ma is a volt szovjet beszerzésű fegyver arzenál jellemző, amelynek korszerűsítésére az elmúlt évtizedekben az volt a legjobb „módszer”, hogy kivonták őket a rendszerből. Csak egy példa: iraki misszióink idején, a mi katonáink kezében is Kalasnyikov típusú géppisztoly volt, meg az ellenség kezében is. Természetesen, az elmúlt negyedszázadban a mindig is szűken csorgatott honvédelmi költségvetés ellenére is történtek beszerzések. Az Oroszországtól történt kényszerű/ésszerű beszerzések (MIG-29-es elfogó vadászok, BTR harcjárművek, vagy a volt NDK-s Mi-24-es helikopterek beérkezése) mellett példa erre az 1990-es években elkezdődött francia Mistrál légvédelmi rakéták beszerzése vagy a Gripenek ügye. Hogy miért Mistrál és nem valamilyen más a NATO-ban elterjedtebb típus, azt a mindig és csak a gazdasági okokra való hivatkozáson kívül valószínűleg soha sem fogjuk megtudni. Hasonlóan, a 2000-es évek Saab JAS-39 negyedik generációs Gripen vadászgépek beszerzéséhez. Mindkettőnél pletyka szinten felmerült a korrupció gyanúja is, amelyet persze pártállástól függetlenül mindenki tagad. A Gripen esetében az első, az Orbánék által történt tárgyalások után, a következő balliberális kormány is rátett egy „lapáttal”, amikor a jövőbeni harci alkalmazások kellő tisztázása nélkül a gépeket levegőben történő üzemanyag tankolásra is alkalmassá tették ezt a mára az ország merev szárnyas védelmére rendelt, alapvetően repülőszázad nagyságú erőt.

Nagyobb, hosszú ideig tartó, politikai botrányt kavart, a legmodernebb, a NATO által finanszírozott, korszerű 3D típusú, nagyteljesítményű radarok telepítése. A három nagyteljesítményű lokátor közül az ország északi részén, a Bükk hegységben Bánkúton és dél-keleten az Alföldön, Békéscsabán telepített lokátorok érdekes módon simán „átmentek a közvéleményen”, és mára működnek. A biztosítékot a harmadik, igen fontos elem, a Mecsek hegységben, a Duna völgyébe, déli irányba belátó, ezért a Zengő hegyen telepítésre tervezett lokátor verte ki. Lelkes „környezetvédők” kitalálták, hogy a lokátor telepítése egy azon a tájon honos ritka növény, a bánáti bazsarózsa kipusztulásával járna. Szegény illetékesek, mindent megtettek a helyzet enyhítésére. Sőt az is kiderült, hogy ez a jégkorszak óta honos növény, akár ha kaszálják, akkor is saját létfenntartása érdekében még jobban nő és szaporodik. Nem volt pardon. Erre a

HM elővette a „number two” variációját: „NATO radart a Tubesre!” Ez a hegy Pécs város felett magasodik, és ha valamivel rosszabb paraméterekkel is rendelkezik mint a Zengő, de még mindig alkalmas lett volna gyakorlatilag az összes NATO, és ami legalább olyan fontos, hazai követelmény kielégítésére. Lett is galiba! Egy vélhetően sebtében alakult „környezetvédő” csoport, a „Civilek a Tubesért Mozgalom” pár tucat lelkes aktivistája szívós munkával elérte, hogy ez a terv is megghiúsult. Annak ellenére, hogy a témában Pécsen rendezett népszavazás a felhajtás ellenére is az alacsony részvétel miatt eredménytelen maradt, a kormányzat elállt az ésszerűség és célszerűség tervétől. Ez a szomorú példa-sorozat is bizonyítja, hogy nemcsak a demokráciánk, hanem az egész közösség érdekében tanúsított módszereink is rendkívül kezdetlegesek. És hogy mi van most? Hosszú évek viaskodása után sikerült megtalálni a legkedvezőtlenebb és egyben a legprobléma-mentesebb telepítési helyet, a Tolnai-dombságban található Medinát. Ez a hely, igaz kielégíti a NATO követelményeit, de messze nem elegendő a nemzeti biztonságunk érdekében támasztott paramétereknek. Ezért kell szinte feleslegesen ún. részköltő radarszázadokat rendszerben tartani, amelyek az adófizető állampolgároknak a jövőben sok-sok tízmilliárd forintot fognak jelenteni. Persze, erről kevesebb szó esik. Annál többen szónokolnak a jelenlegi HM vezetőink, hogy a századok azért is kellenek, mert az „ellenség” először rendszerint a fix radar állomásokat lövi ki. Ebben megegyeznek az indokok a korábbi pécsi Tubes védőékkel. Nos, itt tartunk.

A haderő és a korrupció

Kikerülhetetlen, hogy szót ejtsek, az elmúlt több mint két évtizedben a haderőt időről-időre körülengő, legtisztességtelenebb jelenségről, a korrupció gyanújáról, és ritkán, nagyon ritkán, bizonyítottsága esetén a tényéről. A kommunista rendszer idején a diktatúra egész berendezkedése egyszerűen szinte lehetetlenné tette a korrupciót a hadseregben. A piacgazdaság sok pozitívuma mellett, a haderőbe történő betörése kinyitotta az addig nem ismert kapukat. Az első országos botrány az ún. olajezredesek ügye volt, amikor korábbi szakmám szakvezetői a kiskapukat kihasználva, szélesre tárták az egyéni boldogulás kapuit. Soha sem felejttem el, hogy a légierő akkori felelős logisztikai vezetőjeként komoly konfliktusba kerültem szakmai főnökömmel, amikor kifogásolni merészeltem, hogy a hadműveleti repülőtereink üzemanyag ellátására régen igényelt és akkortájt biztosított nagykapacitású tanker gépkocsikat egyszerűen parancsra át kellett adnom bérbe, egy ki-tudja-milyen civil cégnek. Emlékszem, a főnököm (nyilvánvaló kihatással további szakmai megítélésemre is) üvöltött velem a telefonban: – Hautzinger, te nem tudod megérteni, hogy a hadsereg most vállalkozik!

Nos, valóban máig képtelen vagyok felfogni, hogy egy, a haza fegyveres szolgálatára felesküdt szervezetnek miért kell vállalkoznia? Az ilyen fajta történeteket hagyjuk meg, a hollywoodi filmekből ismert mesékre. Magát, a haditechnikai eszközök beszerzését végigkísérték a korrupcióról szóló mende-mondák. Egyet sem sikerült bizonyítani igazán. Ugyanakkor a hirtelen meggazdagodott minisztériumi és katonai vezetők gyors gyarapodását sem vizsgálta igazán senki.

A haditechnikai eszközökön túl, az közelmúlt baloldali kormányzásának hordaléka volt, a már közönséges dolgok beszerzéseire is kiterjedő máig folyamatban lévő ún. tábornokper botránysorozata, amikor hirtelen minden komolyabb katonai háttér nélkül kinőtt (vajon miért?) magas rangú, egyébként a legszentebb feladatra a haza fegyveres szolgálatára felesküldött emberek kerültek csúnya gyanúba. Nem vagyok optimista. A jog eszközeivel mai modern korban, amikor a mondás szerint „nem igazság, hanem jogszolgáltatás van”, kiválóan felkészült jogászok sok mindent nyom nélkül képesek „elsikálni”. A bélyeg a koron, általánosságban a katonákon és a gyanúba kerülteken marad. Mert, hogy is mondja a találó, még '90-es években elterjedt mondás? – „Nem elég tisztességesnek lenni, annak is kell látszani!”

A magyar katona felkészültsége

Feltétlenül beszélnünk kell a magyar katona felkészültségéről is! Ezzel soha sem volt probléma. Ki nem hallott világszerte a híres magyar könnyűlovasságról, a magyar husárokról? De katonáink helytálltak a XX. század nagy csatáiban is. Nem rajtuk múlt, hogy két világégésből is vesztesen kerültünk ki. A sorozásos rendszeren működő, a második világháború utáni katonákkal sem volt baj. A porosz drillt, követte a tőle szellemiségében-módszereiben nem távol álló orosz típusú kiképzési kultúra, amely ha időnként a vasszolgálat helyett a vakfegyelmén is alakult, eredményességében nem maradt el más nemzetek katonai felkészültségét illetően. Az önkéntes rendszerre való áttérés tagadhatatlanul minőségi változást hozott a katonaságot már nem kötelezőként behívott, hanem hivatásként választók kiképzésében. A feladatrendszerrel illetően továbbra is konstans tényezőként maradt az alkalmazott technika kezelésének mesterei elsajátítása (tekintet nélkül arra, hogy az volt szovjet, vagy új nyugati eredetű). Emellett, fontos felkészítési követelményként jelent meg az állandósultnak tűnő, sokszor hazánktól lényegesen eltérő földrajzi és időjárási körülmények közötti, stressz hatásoktól sem mentes missziókban történő helytállásra való felkészülés. Nos, ebben is kiválóan bizonyították katonáink, hogy semmivel sem rosszabbak a többi nemzetbelieknél. Dilemmaként jelentkezik, hogy vajon a honvédség egyik kiemelt, fő feladatának jelentkező, az erőket azok rendszeres rotációs alapon igénybe vevő expedíciós jellegű, missziós feladatok tapasztalatai mennyiben lennének hasznosíthatók egy, a határainkat védő fegyveres művelet során? Mint missziót megjárta veterán katonának, határozott véleményem, hogy teljes mértékben. Ha távol a határainktól, bonyolult körülmények között képesek helytállni a katonáink, hogyne lennének még jobban alkalmasak az ismert és szeretett szülőföld megvédésére. Fontos feladat a tiszthelyettesek felkészítése. Ebben is fókuszban áll az önkéntes haderő katonája. Kiből is lehetne a legjobb tiszthelyettes, ha nem a már önkéntesként évek során bizonyított katonából? Ezen feladatban végez kiváló munkát – mára sajnálatosan egyedül – a Szentendrén működő altiszti iskola.

Az elmúlt évtizedekben érdekesen alakult a tisztképzés története. A múlt rendszerben évtizedekig kétfokozatú felsőfokú képzésben, az 1967-től civil főiskolai végzettséget, ezáltal ún. kettős diplomát is nyújtó katonai főiskolákon folyt az érettségizett kadetek felkészítése. Ezt követte néhány év csapatszolgálat után – szovjet minta alapján – egy

újabb, hároméves, a polgári egyetemekkel egyenértékű végzettséget nyújtó akadémiai képzés. A csúcs ezután keveseknek, a Szovjetunió ún. vezérkari akadémiaján két éves tanulást követően, akár a tábornoki lampaszos nadrágot is jelentő diploma megszerzése volt. A tisztképzés alapszintjét jelentő főiskola elvégzése alapvetően nemzeti alapon, az egyetemi szint a hazain kívül a legkiválóbbak részére, akár a második világháború másik nagy győztesének, a Szovjetunió valamelyik szakmai (harcokcsizó, repülő, tűzér, fegyverzeti, hadtáp stb.) akadémiajának elvégzésével teljesült. A vezérkari elvégzése mellett, az 1970-es évektől kezdve, dicséretesen egyre jobban megjelent a „katonatudósok” képzése, a nyugati szakzsargon szerinti PhD-képzés.

A rendszerváltás egy fokozatosan integrálódó tisztképzést hozott magával. A politika folyamatosan, talán a költséghatékonyság miatt, az integrálódást helyezte előtérbe. A kétfokozatú tisztképzés irányítóira és végrehajtóira egyre nagyobb nyomás nehezedett az intézményekben (az 1990-es években magam is főiskolai tanszékvezetőként átéltem), hogy az integrálódást „önként és dalolva” maguktól végrehajtsák. Természetesen a főiskolák részéről nagy volt az ellenállás. Ez adódhatott az alaptisztképzés bizonyos értelemben eltérő küldetéséből, amely más, nyugati rendszerekben is megtalálható alapvetően szakasz-, századparancsnoki felkészítés mellett, évtizedeken keresztül használható polgári végzettséget is adott. Míg a több éves csapatszolgálatot is igénylő egyetemi képzés már más kimenetekkel rendelkezett. Még bonyolította a jól bevált rendszert, amikor az egésze rátelepítették az ún. bolognai rendszert, azaz a teljes képzést annak folyamatosságában – összefésülték. Az általános egyetemi követelményeknek történő megfelelés (szakok akkreditálása, professzorok kinevezése) objektív hajtóerőt, ugyanakkor furcsa eredményeket is produkált. Így megtörténhetett, hogy kevés tényleges gyakorlati szakmai vagy csapattapasztalattal, pláne missziós múlttal nem rendelkező, ugyanakkor évtizedeket az egyetem falai között eltöltött, közben az oktatói és a ranglétrán előrehaladt katona tanárok lettek a meghatározóak. Az egyetemi autonómia sajátos értelmezésével nyilván ők, vagy hasonló utat bejárt mentoráltjaik talán még ma is meghatározóak. Ez az egész sajátságos helyzet érezhető a javarészt részvételükkel folyó tudományos életben is.

Egyelőre kiszámíthatatlanok a jövőre vonatkozó következményei a 2012-ben egy merész átalakítással, a katona és rendőr tisztképzés valamint a civil közszolgálati teendőkre történő felsőfokú képzés egy intézménybe, a Nemzeti Közszolgálati Egyetembe történt összevonása. Mint ahogy kiszámíthatatlan a katonák, rendőrök nyugdíjkorhatárának egy tollvonással a civilekével azonos szolgálati évre történt felemelésének következményei. Mindkét területen ismeretlenek a nemzetközi, különösen a nyugati hasonló tapasztalatok. Mindenesetre érdekes elképzelés, hogy az idővel az aktív fegyveres szolgálatra alkalmatlanná válókat a közszolgálatba terveznék átirányítani. A katona-rendőr-civil felsőfokú képzés egy intézménybe történt összekerülésének hosszú átélte folyamata van. Magam is igyekeztem korábban véleményt alkotni a katona és rendőr tiszti képzés egy intézményen belüli, de önálló képzésének megvalósítási lehetőségének vizsgálata érdekében. 2006-ban kifejezett kormányzati törekvés is volt erre vonatkozóan. Több tényező is felmerült az akkor racionálisnak tűnő integrációval szemben. Így a katonai tisztképzés vélt magasabb "tudományos" szintjének, így integráló prioritásának talán nem minden szempontból helytálló hangoztatása. Nem csoda, ha a törekvések ellenére, hamar megbukott, az

egyébként reálisnak tűnő koncepció. A 2010-ben hatalomra került második Orbán-kormány hamar pálcát tört a dolgok felett. Civil felső vezetés alatt hamar megtörtént az összevonás. Az egyetem működőképessége, eredményessége hosszabb távon vizsgálható.

Patriotizmus a hadseregben

Végezetül, még egy fontos témával, a már korábban is említett patriotizmus kérdésével szeretnék foglalkozni. A kommunizmus idején nyíltan hazafinak, patriótának lenni nem volt ildomos. A hivatalos ideológia előtérbe helyezte a nemzetközit, a nemzetivel szemben. Egy nemzet haza és szabadságszeretetéit természetesen nem lehet akár évtizedek alatt sem felszámolni. Élt az tovább a családokban, de a kisebb-nagyobb közösségekben is. A honvédségnél is. Soha sem felejttem el, hogy kadetként, menetdalként szabadságharcos elődeinkről, Kossuth Lajosról, Gábor Áron rézágyújáról, a haza megvédéséről és igen, a diákkislányról énekeltünk, akit otthon hagytunk. Nem, nem lehetett a magyar katonából a hazaszeretetet kitörölni. Ha nem is döngettük a mellünket, mélyen bennünk élt. Talán ez a tény is hozzájárult, hogy a lelkekben, így korosztályomnál is könnyebben ment az 1989-es váltás. No, meg igazán soha sem gondoltuk komolyan, hogy akik Európa nyugati felén, netalán az óceán túlpartján élnek, igazából az ellenségeink. Nagy szerencsénk, hogy az elválasztottság évtizedeiben nem kellett háborúskodnunk egymással, így halottaink sincsenek, akik valaha is szembeállítának bennünket. Ez is nagyban hozzájárult, hogy Kelet és Nyugat, hamar egymásra találtunk. A patriotizmus ma is nagy erő, a hazafiságra nevelés továbbra is állandó odafigyelést igénylő feladat. Ma is, mindig, sok a közös teendőnk.

Rendhagyó összegzés

Az ilyen hosszabb írás végén, amelyet sok évtizedes tapasztalataim alapján fogalmaztam, elvárható lenne befejezésként bizonyos összegzés és némi előremutatás. Az összegzést, azt a girbe-görbe utat, amelyet a magyar haderő megtett, a leírtak alapján rábíznom az olvasóra. Szerencsénk van, hogy a haza fegyveres védelme a szerencsés nemzetközi körülmények hatására nem került megpróbáltatásra. Nagyon bízom benne, hogy erre a következő huszonöt évben sem kerül sor – ez pedig talán lehetne akár az előremutatás.

Budapest – Keszthely, 2013. május–2014. augusztus